

DANSEHØJ, PINSEBOD OG GILDESULD.

Af KAI ULDALL.

(Sluttet.)

FORAN i denne Afhandling omtales Pinseboder og Danseringe samt Dansehøje eller Dansebakker¹). Vi skal nu vende tilbage til de sidstnævnte og søge at skabe Oversigt over de foreliggende Beretninger derom. Det vil da straks bemærkes, at medens Meddelelserne om Pinseboder og Danseringe hver for sig nøje samstemmer med Hensyn til de to Jordværkers Art og Benyttelse, saa giver Beretningerne om Dans eller Gilde paa Høje og Bakker et saa uensartet Billede, at det er tvivlsomt, hvorvidt det vil være berettiget at indlemme dem alle under ét Begreb. Naturligt opstaar Tvivlen: Dans og anden Festudøvelse i ældre Tid fandt jo saa ofte Sted i det frie, hvorfor saa ikke nu og da tilfældigvis paa en Høj? Lad os se nærmere paa Kilderne.

Saa godt som samtlige Beretninger henlægger Besøget paa Højden til Aarsfesterne, hovedsagelig Foraarets og Højsommerens. Kun de fem fra Samsø taler om Høj- eller Bakkedans, i Forbindelse med Langdans, ved Klinegilderne. Disse Gilder var dog, ligesom de fleste lignende, der gaves som en Del af Betalingen for udført Arbejde og derfor passende kunde betegnes som Lønningsgilder, fastlagt til en bestemt Aarstid. Klining maatte saavel af praktiske Grunde (Tørringen) som af Hensyn til den Regel, at en Gaard skulde staa istandsat og net til Pinse,

¹) Efter at ovenstaaende var skrevet, har Forfatteren modtaget adskillige Meddelelser om Bakkedans paa Bornholm, bl. a. indenfor den lave, nu sløjfede Ringvold paa Rispebjerg. Ogsaa her tjente Volden som Siddeplads.

udføres om Foraaret. Det ligger indenfor det mulige, at de nyere Optegnelser fra Samsø omtaler en Skik, som tidligere har været et Led i Foraarets Fester, hvad enten den fra gammel Tid har hørt til Klinegilderne eller senere som løsrevet Levn er blevet knyttet til disse. For denne Antagelse taler, at en tilsvarende Langdans i det frie kendes fra Ingelstads Herred i Skaane, hvor den øvedes saavel ved Midsommergildet som ved Klinegilder. Dans paa Højder omtales dog ikke i de faa Efterretninger, som haves derom¹⁾. Saavidt Forfatteren bekendt, findes der kun et, her ikke tidligere anført, Eksempel paa Bakkedans udenfor de til bestemte Aarstider fastlagte Fester, nemlig en nyere Optegnelse fra Ry i Midtjylland: Naar Deltagerne kom fra Bordet ved Bryllup, »skulde Musikanterne rende ud af Huset, og hele Forsamlingen fulgte efter og havde i hinandens Lommetørklæder — — —. Saa skulde alle Dørene være lukkede op, og hele Forsamlingen med Musikanter i Spidsen skulde ind i hver eneste Øverstestue og danse en Rundenom, og til sidst, naar de var færdige, skulde de op paa det Bjærg her oven for, som vi kalder Skovsbjærg, og hvor Kongsgaarden har ligget²⁾. Der skulde de ogsaa danse oppe, og saa løb de ned igen og hen paa Torvet, saadan kalder vi en aaben Plads, der var lige for Kroeret og er der for Resten endnu. Der samledes de og slog Kreds om Brud og Brudgom, og da løb Bruden hen og satte en rød, strikket Lue paa Brudgommen. Saadan var det den Tid, og min Moder har sét det og fortalt os om det. Det var morsomt nok, at de, saa snart de var færdige i én Overstue, løb til den næste og bestandig holdt i hinandens Lommetørklæder«³⁾.

Grüner Nielsen har allerede i sin foran anførte Afhandling sammenstillet Ry- og Samsø-Dansene og udtalt, at disse kun ved Opholdet paa Højene adskiller sig fra den tidligere ret al-

¹⁾ Sigfrid Svensson: Kransagillet och den långa dansen, Særtr. af Skånsk bondeliv (Klippan 1924), p. 9 ff. — ²⁾ Der er utvivlsomt Tale om det ifølge kgl. Ordre af ²⁴/₁₀ 1617 nedbrudte Jagthus (Kancell. Brevb.). Saafremt Dansen foregik netop paa Bygningstomten, kan Skikken at danse dér ikke være ældre end 17de Aarhundrede. — ³⁾ Tang Kristensen: Det j. Almueliv, IV, p. 75 f.

mindelige Langdans i det frie¹). Dansen eller Løbet til Byens Gaarde og videre udover Markerne har forhen været knyttet til Bryllupper, nærmere bestemt til første Bryllupsdags Skik at danse Brud og Brudgom ud af de ugiftes og ind i de giftes Lag, saaledes som det netop skete paa Torvet i Ry (Kredsen, ny Hovedbedækning). Ud fra denne enkeltstaaende Meddelelse, der røber sig som givet paa anden Haand (»min Moder har sét det«), kan der intet sluttet. Muligt har Højbesøget i Ry været en tilfældig Skik, muligt er den fra Sommergilderne overført til Bryllupper. — Saavidt vore Kilder kaster Lys, skiller Dansen paa Samsø og i Ry sig ogsaa deri fra Højansen andetsteds, at den som nævnt kun er en Episode i Langdansen, medens denne ikke omtales i Forbindelse med de andre Dansehøje. Tilmeld er der i de fleste Beretninger fra Samsø ikke Tale om nogen bestemt Høj eller Bakke. Man kunde danse fra den ene til den anden. Den lokale Betegnelse fra Øen, »Bakkedans« eller at »danse paa Høje«, viser dog, at man har lagt særlig Vægt paa Højbesøget. De øvrige Beretninger udpeger en bestemt Danse- eller Gildeshøj. — Vi skal se, hvilke af de fra Sommerfesterne i Almindelighed kendte Træk vi kan sætte i Forbindelse med Besøget paa disse Høje.

Paa Højen paa Stensmark, paa hvis Top der var indrettet Bord og Bænke af Jord, svarende til de forud omtalte Pinseboder, holdt Købstadfolk fra Grenaa Maaltid. Derefter hentede de Maj i Skoven og kørte Sommer i By. I Torkildstrup plantedes »en Standart med Kranse, flagrende Silketørklæder og Baand af alle Farver«, altsaa en af de paa Lolland, Falster og Møn saakaldte »Sommerfaner« eller et »Midsommerspær«, paa en Høj, og man dansede derom eller derved, Dagen før man med denne Stage i Spidsen red Sommer i By. Paa Hellehøj ved Asdal plantedes Pinseaften et Ris fra Skoven. Pinsedag glædede man sig, hvis det stod der endnu, og dansede derved²).

¹) Grüner Nielsen i Danske Studier 1918, p. 119 ff. Om Langdans se samme: Vore ældste Folkedanse (D. Folkeminder Nr. 16) og J. S. Møller: Fester og Høj-tider, I, p. 158, 178 og 219 ff. — ²) Til Forstaaelse heraf tjener de forskellige Beretninger om, at Byernes Ungdom yndede at stjæle hinandens Majtræer om Natten.

Disciplene i Ribe Domscole indledede deres Sommer i By Gang 1ste Maj ved at samles »paa en Høj norden for Byen, som kaldtes Løghøj, rimeligvis østen for Forstaden ved Aaens nordlige Bred. Herfra drøge de ind i Byen, hver med en Solskærm, maaske dannet af grønne Grene, enten i Hænderne eller fastgjort paa Brystet, og med en Kost af Blomster eller Grønt i Hatten«. I Spidsen gik en Discipel af øverste Klasse, som var udvalgt til Majgreve (Lat. *floriger* = Blomsterbærer). En stor Krans paa en Stang synes oprindelig baaret af ham selv. I Slutningen af det 17de Aarhundrede bar han ifølge Mads Rostocks utrykte Beskrivelse af Ribe et Spir, besat med Blomster, medens to andre bar en stor Krans foran ham¹). I disse fire Tilfælde er Mødet ved Højen første Led i Handlingen at føre Sommer i By. — Det er velkendt, at man indledede Festen ved at fare udenbys for at hente Maj. Detaljerne herved holder sig mere skjult og savnes i de kortfattede, stereotype Folke-mindeoptegnelser. Forfatteren kan derfor ikke i denne Afhandling trænge nærmere ind i Skikkene ved Sommer i By Ridtets Indledning og Majens eller Majtræets Afhentning. Blot skal mindes om, at Kejsningen af Majgreven og Udvælgelsen af Majbrude ofte fandt Sted ved denne Lejlighed²). Vi kommer senere tilbage til en Undersøgelse vedrørende Majtræets Plads.

Isoleret staar en Optegnelse fra Himmerland: »De lavede Mad til dem ude i Marken paa Bavnehøjen i Rold, naar de kom tilbage fra deres Riden Sommer i By«³).

Ifølge tre andre af de foran aftrykte Beretninger fra Skalkendrup paa Fyn⁴), Hellested og Græse paa Sjælland, dansedes der om eller ved St. Hansblus paa Højen. At Voldborg-, Pinse- og St. Hansblus fortrinsvis om end langtfra altid henlægges til Terrainhøjninger er en velkendt Sag⁵). Dansen ved eller om

¹) J. Kinch: Ribe, II, p. 759, efter Terpager. — ²) F. Eks. i Guds Legems Lav i Aalborg, hvor Majgreven kejsedes i »Lunden« 1560 (D. Mag. 3. R., I, p. 94).

— ³) Tang Kristensen: Det j. Almueiv IV, p. 21. — ⁴) Efter at Afhandlingens første Afsnit var skrevet, er Forfatteren bleven opmærksom paa, at Tøjseshøjene ved Skalkendrup (p. 145) andetsteds skrives Føjgshøjene (Tang Kristensen: D. Sagn I, p. 49). — ⁵) D. j. A. IV, p. 2 til 12, 28 samt Tillægsbd. IV, p. 5 ff. Ved

Blusset er nu saa godt som aflagt og findes paafaldende sjældent omtalt¹⁾, derimod nævner nyere Kilder ofte Dans indendørs efter Blusbrændingen.

De tre sidste foran gengivne Vidnesbyrd om Højdans i Forbindelse med Aarsfester fra Uhe i Jylland samt Sigersholm og Kgs. Lyngby paa Sjælland, viser blot, at der dansedes paa Højens Top i Pinsen, paa Sigersholm tillige andre Helligaftener. Pinseberghøj ved Uhe forenede Dånsehøj og Dansering, idet et Dige var lagt om Dansefeltet paa Toppen. Det samme kunde siges om den formodede Dansering paa Geels Bakkes brede Topflade. Hvorfor man dansede paa Højen, faar vi ikke at vide. At Dansen her fandt Sted, fordi man tidligere havde brændt Blus dér, er utænkeligt for Sjællands Vedkommende, da det her netop er Blusset, som er bevaret til vore Dage, medens Dansen forlængst er lagt indendørs eller aflagt. Tilmeld kendes Pinseblus ikke i det sjællandske Folkeminde. At man dansede paa den jyske Høj ved Uhe, fordi Majgrønt hentedes paa Stedet, er ligesaa utænkeligt, da Højen ligger paa Hedearealer²⁾. Et helt andet, fra vore Aarsfester kendt Træk lader sig dog tilsyneladende forene med de tre Beretninger, nemlig Skikken at sé Pinesolens Opgang fra Højdedragene. Det er dog endnu ikke udredet, hvor dybe Rødder denne Skik, som ogsaa knyttes til Paasken, og som ikke har afsat stærke Spor i vore Kilder, har i Danmark. I intet af de tre Tilfælde omtales den i Forbindelse med Højdansen Pinseaften. Ved Sigersholm gik Dansen ogsaa paa andre Aftener. Ud fra de forhaandenværende Kilder kan Pinsedansen paa Højen ikke skilles fra Pinse- eller Midsommerdansen i Dansering eller paa aaben Mark.

Resultatet af denne Gennemgang maa da blive: Dans eller Gilde paa Høj eller Bakke har i Danmark fundet Sted i en vis

Rørup i Nordfyn »gik de op paa de højeste Bakker for at brænde Gadeild« (p. 7). Saml. til j. Hist. og Top. III, p. 1 ff. S. Vasegaard: Fra Kleitrup Sogn p. 128. — ¹⁾ Eksempler: Løgsted ved Løgstør (D. j. A. IV, p. 26), Munkebo Bakke ved Kertemind, Fyn (C. Reimer: Nordfynsk Bondeliv, p. 441 og 699). — ²⁾ Uhe ligger ved Skellet mellem Voldborgblussenes og Pinseblussenes Omraader (Aug. Fr. Schmidt i D. Studier 1929 p. 165).

Udstrækning, fortrinsvis, maaske oprindelig udelukkende, ved Aarets Vegetationsfester. I nogle Tilfælde er det ikke Højen som saadan, der drager Dansen til, men det Baal eller den Majstang (-gren), som er anbragt paa Højen. De samme Festformer, som udfoldedes paa eller ved Højen, kendes ogsaa fra fladt Land. — Ud fra de danske Eksempler kunde man derfor være tilbøjelig til at betragte Højdansen som en Tilfældighed eller et Forhold, som hist og her er opstaaet af praktiske Grunde. Det kan siges, at en Høj eller isoleret Bakke er et passende Møde- eller Samlingssted, en vedtaget Plads, en saadan som man ofte ser Børn og Ungdom udvælge sig til Leg, at Højen byder paa fast, tør og uopdyrket Grund og kan give Læ og gode Siddepladser paa Skraaningerne. Inddrager man imidlertid udenlandsk Kildestof, vil det vise sig, at Dansebakker og -bjerge forekommer i stor Udstrækning, og at de Forsøg, der fra forskellig Side er gjort paa at føre disse Pladser tilbage til førkristne Kultsteder, ikke alle kan afvises¹⁾. I denne Afhandling, hvis Formaal det er at give en foreløbig Oversigt over danske Festpladser som jordfaste Fortidsminder, kan den nærmere Undersøgelse af det omfattende Spørgsmaal om Dansebakker i Almindelighed ikke tages op. Det skal her blot hævdes, at hvor Besøget paa Højen træffes under Former, der kan tale for Arv fra førkristen Magi eller Kult, der findes en Spaltning i forskellige Kultkriterier. De foran aftrykte, danske Eks-

¹⁾ Andrian: Höhenkultus, Wien 1891. Willibald Hentschel: Walburgen und Tanzberge, Zeitz 1922 (ukritisk). Gravhøje med affladet Top, der synes indrettet til særligt Formaal, se S. Lindqvist, i Fornvännen 1921, p. 92 ff. Nogle Eksempler paa Dansebakker i Norge og Sverige skal nævnes her. Sverige: Dansebacken i Kinneveds Sogn (Folkm. och folktankar XV, p. 21). Kalmarekulle i Hoby Sogn, Bleking (Sig. Erixon i Rig 1920, p. 33), en Kulle ved Helligkilden ved Löfmarken, Söderbärka Sogn i Dalarne, hvor der dansedes, vistnok om Baal (Fataburen 1908, p. 155 ff.). Et Sagn beretter om Drikkelag og Dans paa Hårgabärgen i Segerstad, Helsingland (Sv. landsmälen I, p. 238). Norge: De af Holmbo omtalte Danserhaug, bl. a. en stor, cirkelrund og af Grøft omgiven Høj, Bedehaug, tæt uden for Kirkegaardsporten i Hægeland i Øvre Telemark, hvorom man endnu i det 17de Aarhundrede dansede efter Gudstjeneste i Kirken og Bad i St. Olavs Helligkilde (Norsk Vidensk. Selsk. Forh. 1864, p. 95).

empler kan derfor ikke sammenstilles som en Kategori. Høj-kult og Kultudøvelse paa eller ved Høje eller Bakker kan være to forskellige Foreteelser. Hvor forsigtig man iøvrigt skal være med at drage Slutninger ud fra det begrænsede danske Kildestof, viser Beretningerne fra Ry og Sigersholm. Dansepladsen paa Slotsbakken ved Ry synes først at være bleven disponibel efter det kgl. Jagthus' Nedrivelse i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede, og paa Sigersholm har man først kunnet danse, efter at Borgen i Middelalderens senere Del var jævnet med Jorden.

Jævnside med Dansen i det frie har vi Lege, og Skellet mellem dem er ikke fast. Legevolde til Leg og Dans kendes saaledes fra Sverige¹). Ret enestaaende er den foran p. 151 aftrykte Meddelelse om Landsbybørnenes Kampleg paa en Gravhøj eller Dysse ved Udlejre paa Mikkelsdag, Tidspunktet for de tidligere Skuringsgilder (Høstgilder), Skiftedag og Taljeklaringsdag. Kamplege under lignende Former forekommer derimod oftere ved Aarsfester udenfor Danmark, hyppigst i Forbindelse med Foraarets Komme²). Mikkelsdagslege, paa Fridagene ved Skifte-

¹) Rig. 1920, p. 33. Vold 3: Slette. — ²) Sartori: Sitte und Brauch III (Leipzig 1914). E. Krause: Die Trojaburgen Nordeuropas (Glogau 1893) har ukritisk indsamlet og bearbejdet et omfattende Stof vedrørende beslægtede Kamplege, som Forf. bringer i Forbindelse med de saakaldte Trøjborg, labyrinthformede Anlæg til Leg, som findes udbredt over store Dele af Europa, og hvis Alder er meget omdisputeret. Medens de labyrinthformede Trøjborg er paavist i Norge, paa Gotland, i det sydlige Sverige, i Finland og paa Island ([Norsk] Hist. Tidsskr. 5 R, IV, p. 102. O. Almgren: Sveriges fasta fornlämningar från hednatiden, Nordisk familjb.: Trojaborg, Joh. Alin: Labyrinterna på Onsala-landet, i Halländsk bygdekultur 1925, Finska fornminnesföreningens tidsskr. XXXII, p. 200 f., Aarb. f. n. O. 1882, p. 57 ff.), kender Forfatteren kun ét dansk Eksempel, tilmed fra en Købstad. 1743 omtales paa Hjultorvet i Viborg, forhen St. Matthias Kirkegaard, »en remarkable Pikning (3: Brolægning) . . . som skal have præsenteret en Labyrinth eller Troiborg«. (Ursin: Viborg, p. 6). Som Navn paa snævre Lokaliteter er Trøjborg derimod ikke ualmindelig: Eksempelvis kan nævnes: Trøjborg Aas i Hagested Vang (Markbog for Gislinge Sogn), paa Sjælland, Trøjborg Tofte paa Ellerup Mark (Markbog, Gudbjerg Sogn), Trøjborg i Hesselagergaard Skov (Matrikelskort), Voldstedet Trøjborg i Gamborg (Abildgaards Notesbog, Nationalmuseets Arkiv) paa Fyn, Trøjborg, en Hævning i Porsmose i Gjerding (K. Gjerding: Hellum Herred p. 99), Trøjborg Mark

tid, var tidligere almindelige i Danmark¹). Tildannede Pladser, indrettede udelukkende til Leg og Idræt i Almindelighed eller til en bestemt Leg er hidtil ikke paavist mellem de danske Jordværker²). I Saxos Beretning om Ivar Benløs forekommer Leg og Spil paa en særlig tildannet Plads (*»theatrum«*), og man faar ikke Indtryk af, at et Anlæg af denne Art er fremmed for Saxo og hans Tid. Handlingen foregaar i Danmark, men da Saxos Kilde hér er en nu tabt, ældre Version af Ragnarsaga, taler meget for, at Billedet er norsk eller islandsk³). Fra andre Lande kendes Legebaner til Skuespil, Brydelege, Dyrekampe o. l., omgivne af Jordbænke eller Ringdiger eller indrettede paa anden Vis⁴).

Paa Bornholm omtales en Art Gildesplads i det frie af ganske særlig Betydning. Men desværre fremgaar det ikke af Meddelelsen, om der er Tale om et enestaaende eller et mere almindeligt Anlæg. En af Anonymet M. 1843 forfattet Artikel »Lævninger af Middelalderens Folkeliv paa Bornholm«⁵) behandler de derværende Sognegilder, og det hedder heri: »De bornholmske Gilder have, saavidt jeg veed, alle en lille Jordejendom. Efter Sagnet — — skulle disse Jordlodder være dem givne af Kongen til Vederlag for den Skjænk, Bønderne pleiede

i Aarre Sogn, Ribe Amt (Trap) i Jylland og Hovedgaarden Trøjborg i Sønderjylland. Sandsynligvis vil en Del af de mange danske Lokalteter af dette Navn kunne forklares som det vanskeligt pløjelige Areal (trøg), medens det allerede i Middelalderen kendte og gennem Folkeviserne udbragte Trojasagn, eventuelt i Forbindelse med Lege, kan have bevirket, at Almuen har knyttet Navnet til gamle Borgpladser. Endnu hyppigere forekommer Navnet Trælleborg. — ¹) H. F. Feilberg: D. Bondeliv, 3. Opl., I p. 76 f. — ²) I det mindste to større, danske Jordværker bærer Navnet »Ridebanen«, saaledes en svær Halvkredsvold ved nordre Bred af Haraldsted Sø (Haraldsted Sogn, Sjælland). Den henved 3 m høje Vold, der omspænder et Tværmaal af c. 50 m, løber ud paa lavt Land fra Brinken af højere Land og kan derfor ikke opfattes som Befæstning. Desuden et ganske lavt, cirkelrundt Dige, c. 25 m i Tværmaal, ved Øster Lyby i Salling, anlagt paa et fremspringende Hjørne af en højtliggende Mark og med stejlt Affald til en Dal udenfor Omkredsens tre Sider. Muligvis er den sidste blot en stor Studefold. — ³) Saxo, ed. Olrik og Ræder, p. 262. — ⁴) A. H. Allcroft: Earthwork of England (London 1908), p. 586 ff., 594 ff. — ⁵) Dansk Folkeblad, 8. Aarg. (1843) p. 215 f.

at faae, naar de ydede deres Afgifter til Lensmanden paa Hammershus. Paa denne Jordlod er der i endeel Sogne en lille Gaard, som kaldes Gildesboet. Jorden og Gildesboet bortforpagter Oldemanden imod visse Tønder Øl, noget Tobak, og, saavidt jeg veed, i senere Tid ogsaa noget Brændeviin, hvilket tilsammen ydes til Gildet. Forsamlingerne finde Sted ved St. Hans eller Mikkelsdagstider; bliver Øllet ikke optrukket paa den første Gildesdag, fortsættes Sammenkomsterne paa de følgende Søndage, indtil Tønderne er tomme. Man samles paa Gildesboet eller under aaben Himmel paa den dertil bestemte Plads, den saakaldte Gildesval. Som Dreng har jeg oftere besøgt Ruthskirke-Gilde. Gildesvalen er der en smuk Plads, omgivet af et meget højt og fast Steengjærde. Naar man traadte ind, saae man dengang ved den modsatte Væg et stort, rødmalet Oxehoved, hvori Øllet bevaredes, og hvorpaa var en Indskrift, som fortalte, at det var Gildet foræret af By- og Herredsfoged Hans Gad. Langs med Siderne af Pladsen stode massive, utilhugne Steenborde med Bænke af samme Stof, hvorved Bønderne sad og drak og talte sammen. Ved den øverste Bordende havde Oldemanden og de øvrige Embedsmænd Sæde. Stolbrødrene stode ved Tønden og aftappede Øllet i store Kander, hvoraf de skjænkede, ikke blot for Mændene, men ogsaa for Koner og Døttre, som havde medbragt smaa Kruse af bornholmsk Pottemagerarbejde. Om jeg ikke husker feil, blev der om Aftenen dandsat paa Gildesboet.«

De bornholmske Sognegilder foreligger ret indgaaende belyst. De danner en Fortsættelse af de middelalderlige Gilder eller Broderskaber, som især kendes fra Købstæderne, men ogsaa har eksisteret paa Landet, og de indtager en Mellemstilling imellem disse katolske Gilder og den nyere Tids Former for Landsbygilder (Bylag), som af og til indeholder Rudimenter af middelalderlig Gildesbrug. Angaaende de bornholmske Sognegilder i Almindelighed maa henvises til Otto Smiths Afhandling¹). Vi vil her indskrænke os til at omtale Gildespladsen.

¹) Otto Smith: Bornholmske Sognegilder, i Bornholmske Samlinger 1925, p. 169 ff.

Hvert Gilde, hvoraf der kunde være mere end et i de store Sogne, ejede sit Gildesbo, et Jordareal med eller uden en Bolig, der var bortfæstet imod Afgifter i Naturalier, som blev fortæret, naar Gilde holdtes. Utvivlsomt har Fæsteren af en Bolig været forpligtet til at yde Husrum til Gildets Afholdelse¹⁾. Fra andre danske Landsbygilder kender vi Gildeshuse, som efter Reformationen i flere Tilfælde er afhændede fra Gildesbrødrene. I Sydsjælland, hvor særlig mange Gilder forekommer i de bevarede Kilder, nævnes saaledes Gildeshuse i Aaderup 1509, Studby 1423, Blangsted 1563, Kalby 1560, Nyraad 1598²⁾, og i Amtsstuematriklen 1664 anføres flere Gildesstavne eller Gildeshuse i sydsjællandske Landsbyer³⁾. 1465 nævnes Gildeshuset i Vranum Syd for Viborg⁴⁾. I Skraaen for Jomfru Marie Gilde i Herslev 1515 nævnes saavel Gildesmændenes »Lavshus« som »Gildeshuset«⁵⁾. Forfatteren er tilbøjelig til at betragte en Del af de bevarede Kirkelader som Gildeshuse, nemlig de middelalderlige Lader, der har flere, oprindelige Vinduer.

De bornholmske Gilder har for en Del været afholdt i Gildeshuse eller -gaarde. Men i P. N. Skougaards: Beskrivelse over Bornholm (1804) hedder det, at Gilderne de fleste Steder holdtes under aaben Himmel. Om Knudsker Sogn meddeler han, at Gildet »eyer en Plads ved Kirken, hvilken fører Navn af Gildesvall (Gijllesvajl), paa hvilken Gildet egentlig skulde holdes og Øllet drikkes, men en Bonde dyrker denne Plads imod at overlade Selskabet Værelser i sit Korngulv og en Lo til Dandsesal«. Gennem den ovenfor aftrykte Beretning om Ruthsker faar vi nu at vide, hvorledes en saadan Gildesval kunde se ud, og der er al Grund til at tro, at de andre forud for Gildeshuses Tid har haft en lig-

¹⁾ Saaledes i Rø (Smst. p. 197). — ²⁾ S. R. D. IV, p. 347 og 385. Kancell. Brevb. 22/s 1563. Kronens Skoder I, p. 66. — ³⁾ Fortid og Nutid II, p. 12. — ⁴⁾ C. Nyrop: D. Gilde- og Lavsskraaer I, p. 218. — ⁵⁾ Smst. p. 244 f. Muligt skyldes Forskellen blot forskellige Nedskrivere. I Købstæder nævnes saavel Gildeshuse som Gildesgaarde, uden at det kan ses, om der med de sidste blot menes Gaardspladser eller bebyggede Gaarde. Ej heller fremgaar det altid af Skraaerne, om der er Tale om en Gildet tilhørende Bygning eller blot det Sted, hvor Gilderne holdes, f. Eks. hos en af Brødrene.

nende Indretning, Bord og Bænke indenfor en værnende Indhegning, der paa engang gav Læ og markerede, hvor langt Gildespladsens »Fred« strakte sig. Flyttelige Møbler hørte ikke Datiden til. Ligesom Bystævner og til Dels ogsaa Tingsteder under aaben Himmel har Gildesvalen kunnet være et jordfast Anlæg. Dens Plads synes paa Bornholm, hvor samlet Landsbybebyggelse ikke findes, fortrinsvis at have været ved Kirken. Navnet Gildesval eller Gildesvold (norsk: Gildesvold¹⁾) betegner i og for sig blot en flad Plads, Slette eller lign., ikke et Anlæg med Vold eller Dige. Man erindrer i denne Forbindelse de fra Folkeviserne velkendte Udtryk, saasom: der gaar Dans paa grønne Vold.

I Forbindelse med de bornholmske Gildespladser forekommer endvidere et andet bemærkelsesværdigt Forhold. I en Optegnelse af Poulsker Sogn Gildeskraa 1791 hedder det i § 21: »Tvende Mænd blive hvert Aar tilsagt at besé Gildesjorden, om samme med sine Réner er lovlig indhæget, samt om den paa Gildeshøjene voxende Torn er fredet og opelsket, hvilke de har at forklare, naar Lavet er begyndt.« I Fæstebrev paa Poulsker Gildesboe 1795 er anført $\frac{4}{5}$ Tønde Land Bygjord og 1 Tønde Land Havrejord samt to Gildeshøje og $\frac{1}{2}$ Læs Enges²⁾. Højene, to Gravhøje Vest for Seiersgaard, findes endnu under dette Navn. Muligt bærer Højene blot deres Navn, fordi de ligger paa Gildets Jord. Men da vi foran har omtalt andre Høje, der tjente som Gildespladser, og vi kender Begrebet Tinghøje, kan vi ikke forkaste Muligheden af, at disse Gravhøje i en fjernliggende Tid selv har tjent som Gildespladser. Foran, p. 150, er anført en Række Høje af tilsvarende Navn. — Inden de bornholmske Gildespladser forlades, skal nævnes, at de saakaldte »Tingborde« paa Bornholm næppe kan opfattes som Rester af en Gildesval som den i Ruthsker. Tingbordene omtales som større, flade Natursten, anbragt i Bænk- eller Bordhøjde ovenpaa mindre Sten, men de har ligget spredt, oftest

¹⁾ Alex. Bugge: Tingsteder, gilder og andre gl. midtpunkter i de norske bygder ([Norsk] Hist. tidskr. 5 R, IV, p. 242: Gildesvold). — ²⁾ D. Vider og Vedtægter I, p. 237 f.

mellem Røser eller Bautasten, over ret store Arealer. En Gruppe af 11 Tingborde ved Tækkerhuset Syd for Rønne strakte sig saaledes over 78 Meter i en sekstalformet Bue¹⁾.

Udenfor Bornholm findes saavidt bekendt intet direkte Vidnesbyrd om tilsvarende Frilands-Gildespladser for danske Landsbygilder. Men vi har allerede sét, at disse havde Gildeshuse. Intet er til Hinder for, at aabne Gildesvolde kan være forsvundne efter Gildernes gradvise Opløsning efter Reformationen. Vi har ogsaa sét, at Jyllands Almue benævnte primitive Gildespladser med Bænke og Borde af Jord Pinseboder eller Gildeshuse, og at Ringdiger til Dans muligt har baaret Navnet Gildesgaarde (foran p. 132 ff. og 137). Et Gildeshus behøver saaledes ikke altid at være et Hus i Ordets nuværende Betydning. Iøvrigt skal bemærkes, at et Gildeshus, der f. Eks. nævnes som bortskødet, kun behøver at være et Hus, der tilhørte Gildet (jfr. Kirkegaarde og Præstegaarde i Betydningen Kirkens eller Præstesædets Fæstegaard). I andre Tilfælde fremgaar det klart, at Gildet har Husrum dér.

Hvilken Udstrækning det middelalderlige Gildesvæsen har haft paa Landet kan ikke mere fastslaaes. Forholdsvis faa Landsbygilder findes nævnt²⁾. Meget synes at tale for, at i det mindste en Side af Gildesvæsenet, Fællesgildet eller Fællesøllet paa Aarets store Festdage, er hedensk Arv, der har haft sin Jordbund i en Landbefolkning. Vi ser ogsaa Sammenholdet ved Højtiderne leve i Landsbyerne helt op imod vor Tid. Byvedtægter og de ældre Kilder viser os Bylaget samlet om Gildesdrikken, men indenfor det Tidsrum, vor kvantitativt rigeste Kilde, Folkeminde-

¹⁾ E. Vedel: Bornholmske Oldtidsminder (Kbhvn. 1886), p. 50. Samme: Efterskrift (Kbhvn. 1897), p. 19 f. og 158. — ²⁾ Andre Landsbygilder end de foran nævnte fandtes i Røddinge (Møn), Uggerløse, Gjødstrup, Branderslev, Skuderløse, Ladby, Gunderslev, Hellested og det ukendte Lekkesholm (Sjælland), Rønninge, Skjellerup (Fyn) og Læsø. Som Vidnesbyrd om Gildeorganisationens almindelige Udbredelse kan man opfatte en gammel Retsformel, som i 1591 er sluppet en Skriver i Pennen. Kongen giver nogle domte Mænd paa Møn > deres Mandhelg igen, saa de maa gaa og staa i Lov og Tov og søge Lav og Gildeshus med gilde Mænd og gæve. (Kancell. Brevbr. ^{26/12} 1591).

optegnelserne, belyser, er Festen gledet fra Landsbymændene, Granderne, ned til Ungdommen og for en Del atter fra denne ned til Børnenes eller Hyrdernes endnu lavere Lag. Bymændenes Pinsegilde afspejles saaledes i Børnenes og Hyrdernes beskednere Gilde i Pinseboden. Man vil ikke fejle ved at gaa ud fra, at Bymændenes Gildesvæsen, selv i de Landsbyer, hvor et egentligt Helgengilde ikke har eksisteret, har formet sig saaledes, at der

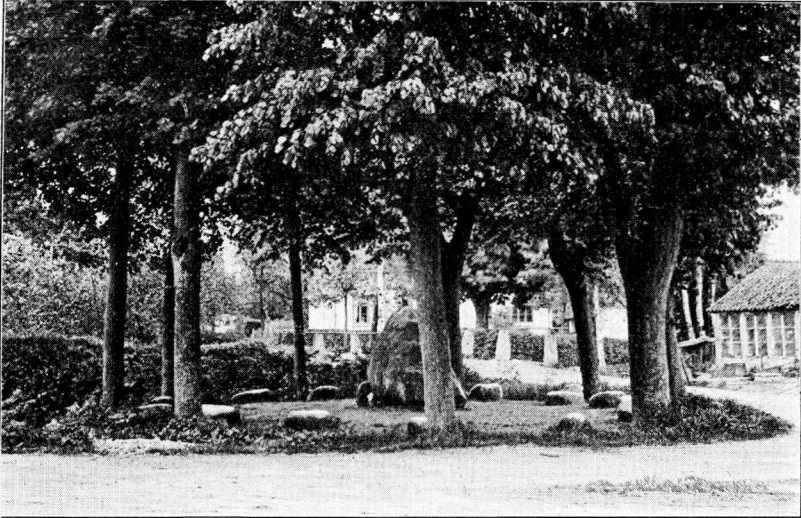

Fig. 4. Bystævnet i Aasum, Fyn. Midtstenen senere opsat. (Forf. fot.)

ligeledes var Brug for en Gildesstue eller ogsaa en Gildesplads, der som Bystævnet var indrettet under aaben Himmel. I nyere Tid hedder det ofte, at Bymændenes Gilder afholdtes i en Gaard, f. Eks. hos Oldermændene. »Gildesladen«, nævnt i Ry Byskraa (Sjælland), synes blot at være en laant Lade. I Kildebrønde nævnes Sommergilde i »Byloen«¹⁾. Før Udskiftningstiden med de forbedrede Stuehuse og Udvidelsen af det dyrkede Areal, var der trangt Husrum saavel i Boligerne som i Lo og Lade. Jo længere man kommer tilbage i Tiden, jo større Sandsynlig-

¹⁾ Tang Kristensen: Danske Sagn, I, p. 189 f. — Om fælles Gildeshuse i svenske Landsbyer, se Sig. Erixon i Rig, 1920, p. 33—46.

hed er der for, at Sommergilderne afholdtes i fri Luft. Her opstaar den Tanke: Er da ikke Bystævnet tjenligt saavel til Gildesstævne som til Raadsstævne? Selve Betegnelsen modsiger ikke Muligheden deraf og er i øvrigt meget vekslende Landet over: Bystævne, Stævnehøj, Stævnebakke, Stævneplads, Gadestævne, Gadesten, Gadekove, Videstævne, Vidested, Videpold, Videknold, Grandestævne, Grandested, Grandetræ, Grandehøj, Grandebakke, Majstene, Majbænk, Madbænk o. fl.¹⁾ Netop den sidste Betegnelse, Majbænk eller Majstene, som er meget udbredt i alt Fald paa Sjælland, vidner om, at en Aarsfest, ikke By-mændenes Forhandlingsmøde, kan give Stævnepladsen Navn. Vi kommer nedenfor tilbage til Majfesten i dens Forhold til Bystævnet, men skal først søge at finde andet Vidnesbyrd om Bystævnets Benyttelse som Gildesplads.

I Agri paa Mols har Tang Kristensen optegnet: »I hver Kirkeby paa Mols er en Gildespold. Naar der er Bryllup, samles alle, baade gamle og unge, paa Gildespolden som nysgerrige for at sé paa Brud og Brudgom. I Agri er Gildespolden henne ved Smedien«²⁾. Denne vistnok enestaaende Beretning, som Forfatteren hidtil ikke har kunnet supplere ved Efterspørgsler paa Mols, staar muligvis i Forbindelse med Skikken at danse de nygifte ud af Laget — jfr. foran p. 170 f. om Ceremonien paa Torvet i Ry —, men nogen sikker Slutning kan ikke drages deraf. En Ting staar dog fast. Man har ikke lavet en Jordforhøjning i Byer paa Mols blot for at Folk derfra skulde se paa et Brudepar eller et Brudetog. Anderledes, hvis det havde været Brudeparret, som stilledes til Skue paa Pollen³⁾. Beret-

¹⁾ Bl. a. D. Vider og Vedtægter: Sagregister. — I de middelalderlige Gildesskraaer tales ofte om at møde »til Gildestævne« (f. Eks. Nyrop l. c. I p. 12 f., D. Vider og Vedtægter: Sagregister). — ²⁾ Tang Kristensen: Det j. Almuoliv IV, p. 68 f.

— ³⁾ Fra Sverige kendes Skikken, at de nygifte fremstilles paa en »Brudesten«, hvis Plads oftest er ved Kirkegaardsportalen (Fataburen 1922, p. 9 ff.), men i Danmark kan Skikken ikke sikkert paavises. Ved adskillige sønderjyske Kirker bærer den aabne Plads foran Kirkegaardsporten Navnet »Brudepladsen«, hvilken Betegnelse hidrører fra den Tid, da man ved Bryllup trakterede Følget og andre paa denne Plads (M. Eskesen: Minder og Udsigt (Odense 1881), p. 52). Efter Reformationen bekæmpedes dette Drikkelag, som i Middelalderen havde

ningen fortier tydeligt nok Gildespoldens egentlige Formaal, som allerede Navnet i sig selv røber. Det er en Jordforhøjning, hvorpaa der holdes Gilde. Der kan ikke tvivles om, at disse Gildespolde er de gamle Bystævner. Paafaldende er det blot, at de ifølge Tang Kristensens Kilde kun fandtes i Kirkebyerne. Forklaringen ligger formentlig deri, at Meddelelsen kun har haft Brudetoget til eller fra Kirken for Øje, da han afgav sin Beretning. Saafremt Gildespolde virkelig kun fandtes i Kirkebyerne, maatte de være anlagt af Sognegilder¹).

Den enligstaaende Beretning fra Agri om Gildespolde kan naturligvis ikke tjene som Bevis for, at de danske Bystævner i Almindelighed har været brugt som Gildespladser ved Sommer-

fundet Sted i Kirken eller paa Kirkegaarden efter Kirkevielsen (Palladius Visitationssbog, udg. af Lis Jacobsen, p. 30, 57). I Danmark forekommer Stednavne som Brudehøj og Brudesten yderst almindeligt udenfor Landsbyerne. Som Eksempler kan nævnes Bryllupshøj paa St. Jærnløse Bymark, Sjælland (Markbøg 1683), Brudehøj ved Asdal (Tang Kristensen: J. Folkem. 8. Saml. p. 20), Brudestenen ved Skørping (Tang Kristensen: D. Sagn III, p. 342), Brudehøj paa Skallerup Bymark, Mors (J. Saml. 4 R. I, p. 137), Brudhøj paa Bjergby Mark, Mors (Smst. p. 140), Brudehøj ved Borbjerg (Thiele: Danmarks Folkes. II, p. 218 f.) i Jylland og Brudehøj i Varnæs og Ullerup Sogn i Sønderjylland. Ligeledes findes adskillige Sammensætninger med Trævækster, f. Eks. Bryllupstorne Skifte paa Aastrup Mark, Fyn (Rasmussen Søkilde: Holstenshus og Nakkebølle, p. 367) og Brudetornen paa Bredsten Mark, Jylland (Tang Kristensen: D. Sagn. VI, I, p. 221). Sagn om forsvundne eller dræbte Brude er ofte fæstnet dertil paa Grund af Navnet. En Del af disse Navne skyldes utvivlsomt Opdyrkingen (Brud), andre er opstaaet, fordi Brudfølger vane-mæssigt gjorde Holdt paa bestemte Steder for at hvile og indtage en Forfriskning (Eksempel: Tang Kristensen: Det j. Almuelliv IV, p. 69). Adskillige Hvilehøje og Hvilehøje vidner ogsaa derom. Majbrudeskikkene kan have været Aarsag til andre af disse Navne, idet Majbrudene kan være valgt paa Stedet, jfr. foran p. 172 om Høje, hvorfra Sommer i By Toget udgik. Norske Majbrudepar fremstilles paa Sten, se Rig 1921, p. 160 ff. En egen Gruppe danner »Brudetræerne« i Sønderjylland, i alt Fald paa Als, hvor en Forordning af 1737 paabød Karlene at plante 10 Ege eller 15 Bøge inden de blev viede (I. A. Dyssel: Indenl. Rejse 1763, p. 21. H. V. Clausen: Sønderjyll. (1920) p. 61. H. Ussing: Fra det gl. Als, p. 139). — ¹) I øvrigt følger Gildeskikkene ikke altid Bygrænserne. Der er adskillige Eksempler paa, at Sommer i By og Fastelavns Riddet udstrækkes til Nabobyer indenfor Sognet. Forholdet burde nærmere undersøges.

halvaarets Fester. Men at i alt Fald Majfesten med Dans og Drikkelag omkring Majtræet i det mindste i større Dele af Landet foregik paa Bystævnet og den aabne Plads deromkring, ser vi som nævnt af den til Bystævnet heftede Betegnelse, Majbænken eller Majstenen. Det er dog næppe almindelig kendt, hvorfor Majbænken bær sit Navn, og det skal derfor belyses ved en Række Eksempler:

Om Rønnebæk i Sydsjælland skrives ved Midten af forrige Aarhundrede: »Her fortælles, at i gamle Dage, da Majtræet stod i Rønnebæk By lige over for Degnens Have, og derved laa en stor Sten med en Flade ovenpaa, som kaldtes Majbænken, gik en Aften Oldemanden i Byen, Povl Andersen, op til denne Majbænk og tudede i sit Horn — —.« Videre skildres Sommer i By Ridtet. Karlene gik til deres Herskab »paa Rønnebæksholm, og dér bad de om et Majtræ, som var en ung, klein Risbøg, som de saa en af Dagene lod hente og opstille paa Majbænken, en Jordforhøjning, omsat med Sten, som stod inde i Byen et Sted paa Gaden«¹⁾. I Sandvig, ligeledes i Sydsjælland, skete Hoveritilsigelse paa Majbænken ifølge en Kilde fra 1657²⁾. Her stod, ligesom i Nabobyerne, endnu i Mands Minde et Asketræ, Majtræet med en halv Snes store Sten omkring. »Der samlede Mændene, naar Oldemanden tudede i sit Horn«³⁾. »Paa Skuderløse Gade ligger to Majsten. Dér sad Mændene forhen paa dem og drøftede Byens Sager. De sad rundt omkring paa Kanterne og havde en Ølkande staaende imellem sig i Midten af Stenene. Naar de skulde betale Mulkter, betaltes de i Form af Øl. Majgreven stod paa Majstenene og holdt sin Tale til Folket, naar der skulde rides Sommer i By, og derfra steg han til Hest«⁴⁾. I Snesere omtales »Gadestævne Stenen eller Majbænken — — —. Her samlede Bymændene, naar Byhornet lød, for at raadslaa — — —. Her stod ogsaa Byens

¹⁾ F. Carlsen: Rønnebæk Sogn, p. 32, 45, 58. Forfatterindens Beskrivelse af Majbænkens Form synes modsigende, hvilket i denne Forbindelse er uvæsentligt. Muligt er der Tale om en ældre og en yngre Form. — ²⁾ S. Kjær: Gjøngelhøvdingen Svend Povlsen og Snaphanerne, p. 110. — ³⁾ Tang Kristensen: Det j. Almueliv, Tillægsbd. I, p. 7. — ⁴⁾ Smst., Tillægsbd. IV, p. 15.

Majtræ, hvor de unge Karle og Piger Valborg Nat, 1. Maj, pyntede Majtræet med kulørte Baand og Flitterstads for derefter at danse Vaaren ind — —¹⁾. I en Skildring fra 1842 af Sommergilderne paa Heden mellem København og Roskilde berettes: »Paa Gadepladsen fandtes for det meste et Træ; var der ikke noget, flyttede man et derhen, udpyntede det med Krands og flagrende Baand, kaldte det Maitræ og opførte en stor Runddans omkring det.« Ved den senere Sommer i By Ridning slog Rytterne Kreds om Majtræet og sænkede »Blussene« (jfr. p. 144 Note 3)²⁾. Ved Siden af den paa Sjælland yderst almindelige Betegnelse Majbænk eller -sten og Majtræ for Bystævnet og dets lygivende Træ forekommer, især paa Stevns, Formen Madbænk³⁾, ligesom der af og til i vor Tid høres andre forvanskede Former, i Tjørnhoved har Forfatteren saaledes noteret »Ma'berstræet«. Paa Stevns staar som Majtræets Efterkommer en Flagstang indenfor Madbænkene.

I Ørby paa Samsø voksede indtil 1857 et »Majtræ«, en stor Ask, paa Gadejorden. »Under dette Træ laa en Del store Sten, paa hvilke Bymændene sad, naar de samledes og forhandlede —. Lignende store Sten laa i Koldby — — — og kaldtes ogsaa der Majstenene⁴⁾. I Nordby paa samme Ø staar Majtræet, et højt Mastetræ, endnu overfor Byens Gadeklokke, hvorved Mændene samledes til Stævne. Saa langt det kan spores tilbage, har det staaet paa denne Plads, er blot flyttet indenfor korte Afstande, eftersom den fælles Gadejord blev beskaaret ved Bebyggelse⁵⁾.

Paa Lolland, hvor adskillige ærværdige »Midsommertræer« endnu hæver sig over Landsbyernes Straatage, finder man Bystævnet lagt omkring Træerne som en cirkelrund Jordforhøjning, kaldet Gadekoven, hvis lodrette Side holdes oppe ved et risflettet Gærde. Som Fig. 5 afbildes Gadekoven under Midsommertræet i Thoreby, hvor »Midsommerkronen« i alt Fald endnu St. Hans Aften 1927 ophængtes i Toppen, ligesom det i Mands

¹⁾ Aarb. for Hist. Samf. for Præsto Amt, 1918, p. 50. — ²⁾ Dansk Folkeblad, 8. Aarg. (1842), p. 18 f. — ³⁾ Danske Folkemaal, 3. Aarg., p. 126 f. — ⁴⁾ Tang Kristensen: Det j. Almueliv, Tillægsbd. IV, p. 15. — ⁵⁾ Forfatterens Optegnelser paa Stedet.

Minde er sket over hele Øen¹). I Flintinge noterer Tang Kristensen: »Der er flettet et Risgærde rundt om Midsommerstræet, og dette Sted kaldes Gadekaawen. Det bliver gjort i Stand hver Midsommersaften — — —. Gaardmændene samledes ved Gadekaawen, naar de havde Møde, og der forhandlede de deres Sager — — —«²). Tøndeslagning og lignende Fastelavnsfor nøjelser fandt ogsaa Sted ved Gadekoven.

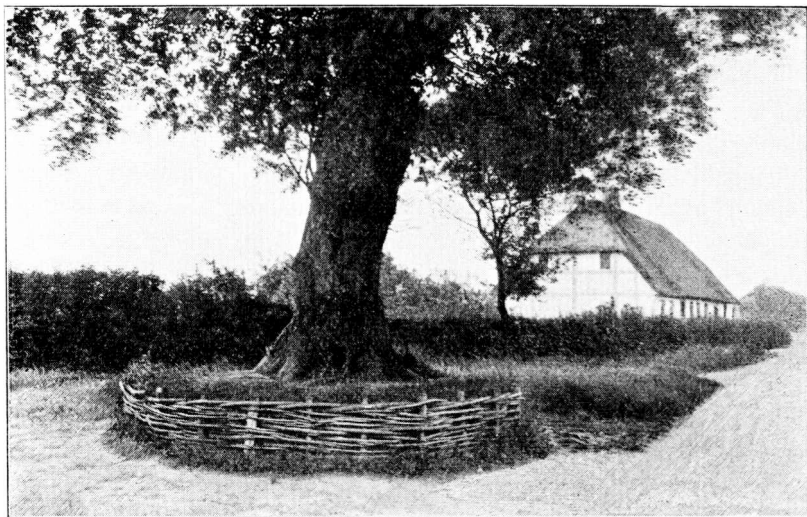

Fig. 5. Midsommertræet i Gadekoven i Thoreby, Ostlolland. (Forf. fot.)

Fra Fyn kendes Betegnelsen Majtræet for Bystævnets Træ. I Aaret 1701 stod Majtræet i Trunderup paa Stævnet, og det samme synes at have været Tilfældet i Kværndrup³). Paa Taasinge forklares Majtræet som Stævnetræet⁴). Paa en anden sydfynsk Ø, Avernakø, staar saavel i Avernakøby som Munkeby (Fig. 6), Majtræet, et Mastetræ af betydelig Højde, jordgravet midt i Stævnets cirkelrunde Stensætning, saaledes at Stævnets

¹) Fra Nationalmuseets Arbejdsmark, 1928, p. 77. — ²) Tang Kristensen: l. c., p. 92. Om Midsommergildet og Gadekoven se T. Gravlund: Dansk Bygd II, p. 114 ff. og Loll-Falsters hist. Aarb. 1921, p. 49 ff. — ³) Svendborg Amts hist. Aarsskr. 1908, p. 113. — ⁴) C. G. Högström: Taasinge paa Niels Juels Tid, p. 110, 135.

sammenstablede Sten paa een Gang danner Siddeplads for By-
mændene og afstiver Træet. Ved Træets aarlige Nedtagelse,
TjæringogUdsmyk-
ning med grønne
KransePinselørdag,
ryddes Stenene bort
og lægges atter paa
Plads, naar Træet
er genrejst, hvor-
efter de straks tages
i Brug som Sidde-
pladser for de til-
stedeværende By-
mænd, medens dis-
se afholder et lille
Gilde med Mad og
Drikke¹). Ganske
tilsvarende er For-
holdene paa Strynø,
hvor dog Stendyn-
gen i de senere Aar
er afløst af en Kreds
af Bænke²).

Fra Nørrejylland
kender Forfatteren
intet Eksempel paa,
at Bystævnet beteg-
nes som Majbænk.
Muligt beror dette
blot paa en Tilfæl-
dighed, men saa udbredt som paa Øerne kan Betegnelsen i hvert
Fald langt fra have været paa Halvoen. Ligeledes savnes nøj-
agtige Opgivelser om de jyske Majtræers Plads. Foran p. 144

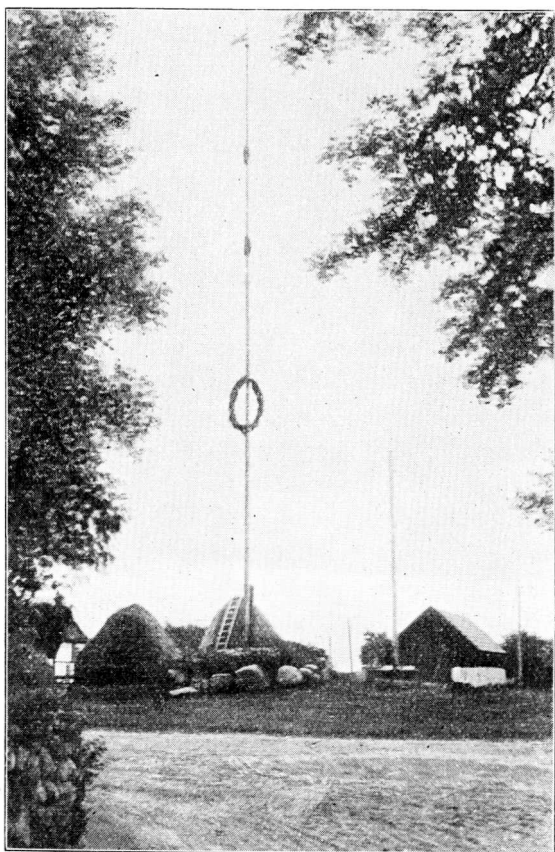

Fig. 6. Majtræet i Munkeby paa Avernakø, anbragt
i Bystævnets Sten. (Forf. fot.)

¹) Forfatterens Selvsyn. Majtræet i Munkeby er for faa Aar siden indrettet til at
vippe som en Flagstang, men staar endnu i Stenhoben. — ²) Som foregaaende.

omtales Dansen ved »et Ris« paa Hellighøj ved Asdal. Om dette er et Processionstegn eller et Majtræ er uvist. Om Landsbyen Ry, hvor man, som foran vist, tidligere dansede Brud og Brudgom ud af Laget paa Torvet, meddeler Tang Kristensen: »Om Pintsen havde de Mejjbøg paa Torvet her i Ry. Hver Pige kom med en Krands og hængte op i den. Denne Bøg var taget i Skoven og saa gravet ned der paa Pladsen. Saa fik de Gajelammene delt ud. Gadebassierne skulde bytte dem, og Gildet endte med Dands om Træet«¹⁾. Paa Torvet havde ogsaa Bystævnet sin Plads. I øvrigt ses, at af de resterende 7 i Tang Kristensen: Det jydsk Almueliv²⁾ nævnte Pladser for Majtræet, er de 5 inde i Landsbyen (4 uden nærmere Angivelse), 1 paa en Korsvej og 1 paa en Høj. I Nørrejylland synes der hovedsagelig at være Tale om indflyttede Træer, ikke om et bestemt Majtræ paa Roden, hvilket maaske er Aarsag til, at Pladsen ikke ligger saa fast som paa Øerne. Et af de ovennævnte 5 Majtræer i Byerne stod udenfor det Hus, hvor Gildet holdtes (Andst). Samme Plads har Majtræet i Mands Minde haft i Thorup og Bjærgby paa Mors. Sommer i By Rytterne samledes i denne Gaard og red, inden Udfærden begyndte, rundt om Majtræet paa Gaardspladsen³⁾. Med Hensyn til Majtræets Plads maa man imidlertid gøre sig klart, at Majtræet paa Bystævnet er Byens fælles Majtræ. Undtagelsesvis træffer vi andre, mere private Majtræer omtalt som staaende i Gaardene. Der kendes ogsaa Eksempel paa, at Folkene paa en Herregaard kan have deres eget Majtræ (Fig. 7). Et saadant Træ kan man selvsagt ikke søge paa Bystævnet. Vi vil her kun beskæftige os med det store, fælles Majtræ. — I Landsbyen Kettinge paa Als voksede tidligere et højt Træ paa Gaden, kaldet »Majtræet«.

Festen under Majtræet forløb i ældre Tid med Drikkelag og Dans. Biskop Palladius advarer mod at sværge og slaas,

¹⁾ Tang Kristensen: Det j. Almueliv, IV, p. 18. — ²⁾ Smst. p. 15, 17 ff. Til lægsbd. IV. p. 20 f. — ³⁾ Forfatterens Optegnelse paa Stedet.

slemme og demme (∴ drikke sig fuld) ved Majtræet¹⁾. 1690 omtales Dansen om Majtræet som almindelig i Danmark²⁾. I Folke-mindeoptegnelserne, der især belyser Tiden omkring og efter Aar 1800, omtales Dansen om Træet af og til, men ofte opfattes den dog blot som en Indledning til Dans indendørs³⁾. Drikke-laget under Majtræet finder endnu Sted ved de tre eneste Maj-

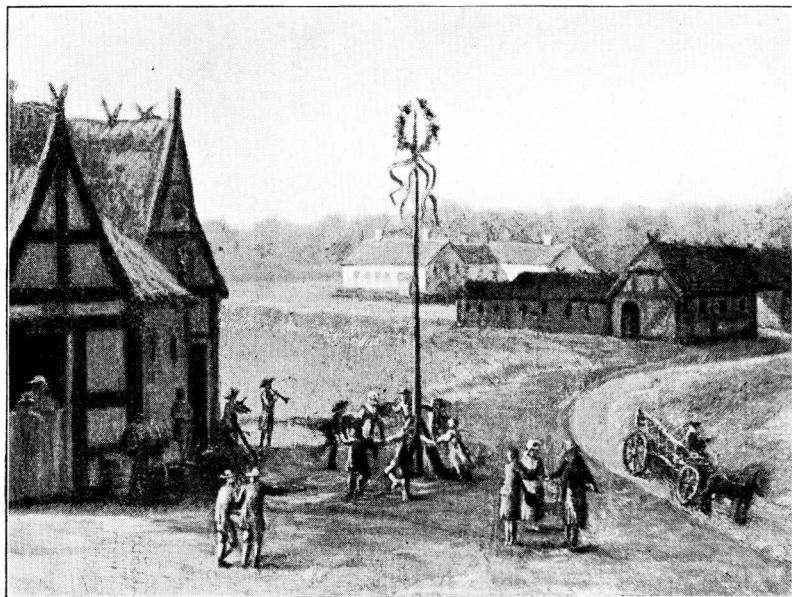

Fig. 7. Dans om Majtræet ved Herregaarden Eskjær i Salling c. 1790.
(Efter Maleri paa Christian Langes Skydeskive paa Den kgl. Skydebane,
København.)

træer, som endnu smykkes af Voksne i Danmark, nemlig i Munkeby, Avernakøby og Strynøby, men Gildet fortsættes indendørs senere paa Aftenen, og der dances ikke mere om Træet⁴⁾.

¹⁾ Palladius' Visitatsbog, udg. af Lis Jacobsen, p. 87. — ²⁾ D. Saml., 2 R., V, p. 316. — ³⁾ F. Eks. Tang Kristensen: Det j. Almuelev IV, p. 12, 15, 17 f. og Tillægsbd. IV, p. 21, 90 f. — ⁴⁾ Ved Midsommertræet i Thoreby er Dansen aflagt i Mands Minde. I Sæd ved Tønder pynter Børnene et Læssetræ, »æ Mids'moskvost« og danser derom (Fig. 8). Dets Plads var vist tidligere ud for Skolen. (Forfatterens Optegnelse paa Stedet).

Ligesom ved Blussene er Gildet, Legen og Dansen ved Majtræet allerede tidligt løsrevet og lagt i Hus. Utvivlsomt har det udvidede Husrum fra Udskiftningstiden og de følgende Aar og de tilkomne Murstens- og Brædegulve i Stuehusene gjort sit til, at de tidligere Friluftsfester afskaffedes eller flyttedes ind i Gaardene.

Gildet under Majtræet har altsaa fortrinsvis, i alt Fald paa Øerne, været henlagt til Landsbyernes Gadeplads med Bystævnet. Der er Grund til at antage, at ogsaa andre af Sommerhalvaarets Fester eller Gilder har fundet Sted der, og at Stævnet i fjerne Tider var Bymændenes Siddeplads saavel ved Drikkelag som ved Forhandling. Den ovenfor aftrykte Meddelelse om Øldrikningen paa Stævnet og Ølbøderne i Skuderløse synes at bygge paa Erindring om en Tid, da Bymændenes Vide- eller Mikkelsdagsgilde, hvor Taljen klaredes og Bødeøllet blev optrukket, holdtes paa Stævnet. Mindet spores ogsaa i en Optegnelse fra Holbækegnen: »I Fredskoven, Skamstrup Sogn, ligger Fire Tønder Stenen, som er et gammelt Tingsted, hvor Bønder fra flere Sogne(!) samledes for at drikke deres fire Tønder Øl, medens de redede deres Vedtægter ud«¹⁾. Som Fest- og Legeplads yder Gadeplads og Bystævne endnu Tiltrækning paa Børn og Landsbyungdom. Sommeraftener samles man til Leg paa den aabne Plads eller til Passiar paa Stævnets Siddepladser. Der tales om Gadeleg, Gadeild, Gadeblus, Gadebasse o. s. v.

Gadepladsen som Festplads og Raadsplads er ikke et specielt dansk Fænomen. Den træffes hos germanske Folk og videre omkring, kan følges saa vidt som til Indien²⁾. Fra Tyskland kendes den under Navne som Anger, Brink (Bremen, Hannover), Aue (Schlesien), Mal (Thüringen), Ti o. fl.³⁾. Man træffer hyp-

¹⁾ Thorkild Gravlund: Skelstene, p. 12. Stenen har utvivlsomt sit Navn som Størrelsesmaal, og Navnet har atter tiltrukket Beretningen om, at Øllet blev drukket dér. Til Grund ligger Forestillingen om Bymændenes Ølgilde i det frie. De fire Tønder og Beliggenheden fremkalder den fejlagtige Slutning, at mere end et Bylag har været samlet. — ²⁾ De indiske »mandu« (G. L. Gomme: The Village Community, p. 260 f.). — ³⁾ Oversigt i E. Kück und H. Sohnrey: Feste und Spiele des deutschen Landvolks. (Berlin 1911), p. 11 ff.

pigt Kirken liggende op til denne Plads. Paa ældre danske Byplaner, især Rundbyernes, fremtræder den som bekendt klart og ofte i sit ubeskaarne Omfang. Men allerede inden Udskiftningen er Udparcellering deraf paabegyndt hist og her, især foranlediget ved den stærke Fremvækst af Gadehusene. Adskillige Byplaner viser ogsaa, at Kirken er lagt herpaa.

Det er velkendt, at mange Handlinger, som nu foregaar indendørs, hos primitive Folkeslag og hos vore Fædre fandt Sted udendørs, oftest paa en udvalgt eller særlig tildannet Plads. Dette gælder især Kultudøvelse, Lege, Dans og Spil, der for en Del har været Led i Kulten eller i alt Fald magiske Handlinger, samt Ting¹⁾ og lignende Sammenkomster. Det er ogsaa kendt, at under primitive Kulturforhold er der et, ogsaa med

Fig. 8. Dans ved St. Hanstid om Midsommertræet, »æ Mids'mos'kvost«, i Landsbyen Sæd ved Tønder. (Forf. fot.)

Hensyn til Udøvelsespladsen, nærmere Sammenhæng mellem disse forskellige Handlinger. Det maa da synes, som om der i det ovenfor fremsatte kan spores en svag Afspejling af den

¹⁾ Angaaende de frit beliggende Tingsteders Form, der for en Del endnu afspejles i Bystævnet, se C. Neergaard: Thinghøje og Thingdysser, i Aarb. f. n. O. 1902, p. 292 ff. og C. (Petresch) Christensen i Saml. til j. Hist. og Top. 1916 p. 305 ff. Man har hidtil holdt sig til den af C. Testrup: Relation om Tingene, 1747, givne Beskrivelse af et dansk Tingsted. Adskillige troværdige, om end maaske skematiske Plantegninger af Tingsteder i det frie forekommer dog

fjerne Tid, da Landsbyen dannede en Enhed med Retshaandhævelse og Kultudøvelse paa den dertil udlagte, centrale Plads. Ved Siden af en saadan Central for et snævert Samfund sporer man andre Kultpladser, hellige Kilder, Søer, Sten, Høje, Grave, Træer eller Trægrupper, der maa opfattes som valgte i meget fjærn Tid, men som har vist sig i Besiddelse af saa stor Tiltrækningskraft, at hverken en mere organiseret, hedensk Kultform eller senere Kristendommen helt har formaaet at udrydde dem. Under Form af Besøg med magiske Handlinger, med eller uden Gilde, Dans eller Markedafholdelse, ved hellige Kilder, Helgengrave, Frilandskors m. m. levede de hedenske Kultvaner mangesteds videre til op imod vor egen Tid, indtil de uddøde eller moderne Sommer- og Grundlovsfester afløste dem.

Der er i denne Afhandling gjort Rede for en Del danske Fest- og Gildespladsers Form og Benyttelse. Det er formentlig tillige vist, at et Sammenhæng mellem en Del af de folkelige Festpladser og førkristne Kultpladser kan være tilstede. Dette Forhold er dog endnu kun svagt belyst. Videre Forskning er nødvendig, inden et afgørende Ord kan siges.

paa Planerne i Resens danske Atlas (Kgl. Bibl. Uldallske Saml. Fol. 186). Saaledes i Planerne over Svaneke (4 Sten eller Bænke i Kvadrat om en firkantet Tyvsten eller et Tingbord i Midten), Viborg (Landstingspladsen som et Kvadrat), Hobro (retvinklet Bænk med udadgaaende Kamme), Varde (aflang Bænk med udadgaaende Kamme), Lemvig (retvinklet trefløjet), Vestervig (ligeledes). I Nykøbing, Falster, ses en rund Forhøjning og et lille Hus, muligt Ting og Brønd. — Angaaende Tingsteders Form se ogsaa G. Holmgren: Ting och ring, i Rig 1929, p. 19—36.
